

ment również należałoby uwzględnić w trakcie wypracowywania racjonalnej koncepcji rozwoju stosunków handlowych między rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi a Polską i pozostałymi państwami socjalistycznymi.

Stanisław Flejterski

W. S. KOTLIAR: *Siewiernyj Sowiet. Struktura, diejatielnost*. Izdatielstwo „Mieżdunarodnyje Otnoszenija”, Moskwa 1973, 144 ss.

Radziecka nauka o stosunkach międzynarodowych od wielu lat wykazuje aktywne zainteresowanie regionem skandynawskim z uwagi na jego istotne znaczenie dla utrzymania pokoju i bezpieczeństwa w Europie<sup>1</sup>. Jej dorobek w tym zakresie wzbogaci z pewnością pierwsza w socjalistycznej literaturze stosunków międzynarodowych monografia, poświęcona strukturze i funkcjonowaniu Rady Nordyckiej — międzyparlamentarnej, konsultatywnej organizacji państw skandynawskich<sup>2</sup>. Problematyka skandynawistyczna stwarza specjalne trudności wszelkiej penetracji badawczej ze względu na bariery językowe. Z tego też powodu odnotować należy niekwestionowaną kompetencję autora, byłego *attaché* prasowego w Norwegii<sup>3</sup>, który w sposób kompleksowy wykorzystał w swej pracy bogate piśmiennictwo skandynawskie.

Recenzowana monografia składa się trzech logicznie wynikających po sobie rozdziałów, których tytuły w pełni korespondują z ich zakresem przedmiotowym. Może natomiast budzić pewne wątpliwości obszerność tematyczna poszczególnych rozdziałów, a w konsekwencji nadmierne rozbudowanie ich wewnętrznej konstrukcji, co nie pozostało bez wpływu na częste powtórzenia oraz łączne potraktowanie (np. w rozdziale I) diametralnie różnej problematyki.

Przedmiotem rozważań W. S. Kotliara jest powstanie Rady Nordyckiej, jej struktura i status międzynarodowopravny (rozdział I), główne kierunki działalności Rady (rozdział II) oraz współpraca skandynawska a sytuacja na północy Europy (rozdział III). Tytuł monografii nie jest w pełni adekwatny do jej treści, gdyż autor uwzględnił także organy współpracy spoza struktury Rady Nordyckiej, choć powiązane z nią funkcjonalnie (np. Nordycka Rada Ministrów).

Zaletą rozprawy Kotliara jest ściśle powiązanie procesu współpracy nordyckiej z sytuacją polityczną w Skandynawii i układem stosunków międzynarodowych w Europie. Przyjęcie tej współzależności jako dyrektywy metodologicznej pozwoliło autorowi szerzej spojrzeć na tło historyczno-polityczne integracji nordyckiej.

We współpracy skandynawskiej, zwłaszcza po 1917 r., autor dostrzega współwystępowanie dwóch wyraźnych tendencji, których konsekwencje do dziś rzutują na obraz polityczny Europy północnej. Jedna z nich wyrażała się w dążeniu mocarstw imperialistycznych do uzyskania wpływu na życie polityczne i ekonomiczne oraz współpracę skandynawską w celu stworzenia „antykomunistycznej forpocztu”. Druga z kolei tendencja polegała na stworzeniu neutralnego „bufora” celem zmniej-

<sup>1</sup> Por. m. in.: P. N. Rysakow; *Monopoli SSza i strany Siewiernoj Jewropy*. Moskwa 1962; W. Prokofiew, *Siewiernaja Jewropa i mir*. Moskwa 1966; J. Kuzniecowa, *Biezopasnost na Siewierie Jewropy*. Moskwa 1967; J. W. Piskulow, L. D. Gradobitowa, *Siewier i intigracija*. Moskwa 1972.

<sup>2</sup> W literaturze światowej istnieją na ten temat tylko nieliczne monografie: F. Wendt, *The Nordic Council and Cooperation in Scandinavia*. Copenhagen 1959; O. Wallmén, *Nordiska Rådet och nordiskt samarbete*. Stockholm 1966; S. V. Anderson, *The Nordic Council. A Study of Scandinavian Regionalism*. Stockholm 1967.

<sup>3</sup> N. Nejlund, *Sovjetisk syn på Nordiska radet*. „Nordisk Kontakt” 1974, nr 4, ss. 123 - 124.

szczenia grozy wojny między mocarstwami w tym regionie i wciągnięcia do niej państw północnoeuropejskich. Problem wyboru określonej orientacji stał się szczególnie aktualny w trakcie negocjacji w kwestii skandynawskiego związku obronnego, gdy zaistniała realna możliwość odejścia Danii i Norwegii od tradycyjnej polityki neutralności i przystąpienia tych państw do NATO. W ocenie kryzysu, jaki nastąpił na północy Europy w 1949 r., Kotliar recypuje pogląd A. Etzioniego, iż o losach nordyckiego związku obronnego zdecydowano w Waszyngtonie. Wydaje się, że autor powinien był w sposób pełniejszy zanalizować katalog zasadniczych przyczyn rozbitcia politycznego Skandynawii<sup>4</sup>. W. S. Kotliar nie wykorzystał przy tym okazji do podjęcia polemiki z poglądami niektórych badaczy zachodnich<sup>5</sup>.

Obszerne i ciekawe wywody poświęcono w pracy procesowi tworzenia Rady Nordyckiej w specyficznym klimacie politycznego rozłamu w stosunkach wewnątrzskandynawskich. Powołanie Rady Nordyckiej w 1953 r. było — zdaniem Kotliara — w znacznym stopniu rezultatem dążeń duńskich i norweskich socjaldemokratów do uspokojenia skandynawskiej opinii publicznej. Rządy Danii, Norwegii, a także Islandii podjęły w ten sposób próbę rehabilitacji oraz zmanifestowania, że ich udział w NATO nie oznacza rezygnacji ze współpracy skandynawskiej. Nie można jednak nie zauważyć pewnej jednostronności w ocenie genezy Rady Nordyckiej. Autor nie dostrzega bowiem, iż utworzenie regionalnej organizacji o charakterze międzyparlamentarnym musi wypływać w określonym stopniu z takich elementów nadbudowy, jak tradycje demokracji parlamentarnej, kultura polityczna integrowanych narodów oraz określony dorobek dotychczasowej współpracy regionalnej na szczeblu parlamentarnym i rządowym (Nordycka Unia Międzyparlamentarna, Nordycka Komisja Parlamentarna d.s. Wolności Ruchu Osobowego, Komitet d.s. Jednolitego Prawa o Obywatelstwie, Komitet Współpracy Gospodarczej itd.).

W sposób nadmiernie powściągliwy ustosunkowano się w recenzowanej monografii do sprawy członkostwa Finlandii w Radzie Nordyckiej. Kotliar wspomina jedynie o braku zaufania do Rady Nordyckiej w Europie ze względu na udział w jej pracach członków Paktu Północnoatlantyckiego.

Interesujące, choć nie w pełni aktualne, rozważania odnoszą się do kwestii statusu międzynarodoprawnego Rady. Autor, nie określając własnego stanowiska, przyjmuje za miarodajny pogląd M. Sørensen'a o Radzie Nordyckiej jako organizacji *suū generis* (s. 21). Poglądy ukształtowane w oparciu o stan prawny do 13 lutego 1971 r. są już w dużej mierze zdezaktualizowane. Dlatego też za poważny brak książki Kotliara uznać należy pozostawienie bez komentarza kwestii zasadniczej zmiany statusu prawnego Rady Nordyckiej, która nastąpiła w rezultacie nowelizacji konwencji helsińskiej z 1962 r.<sup>6</sup> Autor wspomina wprawdzie o włączeniu statutu Rady do tekstu konwencji i powołaniu Nordyckiej Rady Ministrów<sup>7</sup>, tym niemniej nie dostrzega prawnych konsekwencji tych reform.

<sup>4</sup> W polskiej literaturze wyczerpujące studium na ten temat przedstawił B. Piotrowski, *Koncepcja integracji polityczno-wojskowej Skandynawii w latach 1948-1949*. „Przełom Zachodni” 1973, nr 4, ss. 230-261.

<sup>5</sup> Por. np. artykuł polemiczny dotyczący pracy W. Prokofiewa — E. Björl, *A soviet View of Northern Europe, Cooperation and Conflict*. „Nordic Studies in International Politics” 1967, nr 2, ss. 112-115.

<sup>6</sup> Na marginesie niniejszej recenzji odnotować należy, iż wydany w Warszawie w 1973 r. *Zbiór statutów i regulaminów organizacji międzynarodowych*, t. III: *Organizacje międzynarodowe o charakterze regionalnym* zawiera nieaktualny już tekst statutu i regulaminu Rady Nordyckiej (ss. 187-197). Nieuwzględnienie nowych aktów prawnych w dwa i pół roku od ich uchwalenia świadczy o nierzetelności autorów *Zbioru*.

<sup>7</sup> Por. znowelizowany tekst w: *Samarbetsöverenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige (Helsingforsavtalet)*. Stockholm 1973, ss. 5-45.

Szerokie omówienie znalazły w pracy zagadnienia struktury wewnętrznej Rady Nordyckiej (Zgromadzenie Plenarne, Prezydium, i komitety), zakresu jej kompetencji, procedury funkcjonowania oraz kontaktów Rady z innymi organizacjami międzynarodowymi. Przedstawienie tych problemów w sposób dynamiczny stworzyło podstawę do wysnucia wniosków ilustrujących złożoną ewolucję strukturalną i funkcjonalną Rady Nordyckiej. Niektóre jednak uwagi autora mają charakter dyskusyjny. Trudno zgodzić się np. w pełni z tezą, że prezydent Rady nie posiada odrębnych kompetencji jako *primus inter pares* w gronie członków Prezydium (s. 40) zważywszy, iż część przepisów Regulaminu m. in. §§ 5, 8, 9, 11, 17 i 21 świadczyłaby na rzecz koncepcji przeciwnej.

Kontrowersyjne jest także założenie, iż podrzędna rola czynnika rządowego w Radzie Nordyckiej wynika z jej swoistej funkcji kontrolnej (s. 51). Uzasadnienia wypadałoby raczej doszukiwać się w pozbawieniu przedstawicieli rządowych prawa głosowania w Radzie. Przewidziane w konwencji skandynawskiej z 1971 r. instrumenty kontrolne Rady noszą znamiona oddziaływania w większej mierze pozytywnego niż represyjnego i stąd też ich moc prawna nie upoważnia bynajmniej do sformułowania wniosku o podległość rządów Radzie Nordyckiej. Współpraca między-parlamentarna i międzyrządowa odbywa się na równoległych płaszczyznach, których ściśle powiązanie ma charakter pragmatyczny.

Z uwagi na bogactwo faktografii najbardziej wartościową część pracy Kotliara jest analiza konkretnych osiągnięć w poszczególnych dziedzinach współpracy skandynawskiej — prawnej, kulturalnej, socjalnej, gospodarczej oraz transportu i komunikacji. O efektywności działania Rady Nordyckiej wymownie świadczyć może m. in. fakt, iż 50% jej rekomendacji zostało już wykonanych, a dalszych 25% jest w toku realizacji. Dziedziny współpracy, w których poczyniono największe postępy (kultura, zabezpieczenie socjalne oraz transport i komunikacja) stały się przedmiotem odrębnych uregulowań branżowych w formie konwencji skandynawskich. Na uwagę zasługują ponadto niebagatelne sukcesy współpracy w zakresie unifikacji systemów prawnych, które osiągnięto unikalną metodą kształtowania jednolitego ustawodawstwa bez uprzedniego zawierania umów międzynarodowych. Miarą dorobku tej działalności może być powszechnie akceptowana w literaturze prawniczej teza B. Ohlina, iż różnice między ustawodawstwami państw skandynawskich są znacznie mniejsze aniżeli między poszczególnymi stanami USA.

Szczegółowa egzemplifikacja dorobku dotychczasowej integracji systemów społecznych państw skandynawskich w pełni upoważniła autora do krytyki nihilistycznych ocen działalności Rady Nordyckiej i Nordyckiej Rady Ministrów (s. 110). Trzeba podzielić pogląd autora, iż konsekwentna realizacja założeń współpracy skandynawskiej oraz jej konkretne rezultaty zasługują na pozytywną ocenę tym bardziej, że osiągnięto je bez odwoływania się do rozwiązań ponadnarodowych.

W sumie książka W. S. Kotliara, pomimo pewnych niedociągnięć i kontrowersyjności niektórych wniosków, jest wartościowym przyczynkiem do analizy ważnych i skomplikowanych problemów regionalnej współpracy w Skandynawii.

Krzysztof W. Drzewicki

FEOFANOW O. A. SSzA — *Riekłama i obszczestwo*. „Mysl” Moskwa 1974, 262 ss.

W systemie rozwiniętej gospodarki kapitalistycznej reklama zdobyła określoną pozycję. Jest ona zjawiskiem w równym stopniu gospodarczym, jak i społecznym;